

ДОШКІЛЛЯ ТА ШКОЛА І СТУПЕНЯ

Н.В.Тарапака, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук
Н.П.Гагаріна, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Організація роботи з дітьми п'ятирічного віку (методичний аспект)

В Україні дошкільна освіта дітей п'ятирічного віку стала обов'язковою. Дитина, яка готується до школи в сім'ї, має здобути знання в обсязі, передбаченому Базовим компонентом дошкільної освіти. Отже, визначаємо дві основні ланки підготовки дитини – сім'я і дошкільний заклад освіти. Обов'язковість дошкільної освіти для дітей п'ятирічного віку не означає заміну дошкільної освіти на шкільне навчання. В Законі передбачено, що в державі можуть існувати певні типи навчальних комплексів: дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад (на базі дитсадка) і, навпаки, загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад (на базі школи). Такі комплекси мають багато переваг і якнайкраще відповідають вимогам оновлення освіти і запитам батьків. Крім практики роботи підготовчих класів при школах, що вже існує багато років (зокрема, в сільській місцевості), дошкільні заклади розширюють традиційні форми надання дошкільної освіти всім бажаним, відкривають групи короткотермінового перебування дітей у закладі, прогулянкові групи. Розгортається також служба соціально-педагогічного патронату сім'ї. За рекомендаціями Міністерства освіти і науки України підготовку до навчання у школі 5-річних дітей можуть також здійснювати вчителі початкової школи у загальноосвітніх закладах, якщо в безпосередній близькості до місця проживання дитини немає дитячих садків (переважно у сільській місцевості). При цьому обов'язковим є дотримання основних санітарно-гігієнічних вимог щодо організації навчання дітей 5-6 років та режиму навантаження з урахуванням основних видів діяльності дітей цього віку. Під час організації роботи з дошкільнятами педагогові слід враховувати основні закономірності їхнього фізіологічного, психічного та соціального розвитку, а відтак визначати зміст, обсяг та форми роботи. Не варто продовжувати традицію дублювання шкільних занять, завдань, форм і методів у роботі з дітьми дошкільного віку, підпорядковуючи зміст дошкільної освіти тільки логіці майбутніх навчальних дисциплін. Між провідними видами діяльності дошкільнят (навіть за цілеспрямованої підготовки їх до школи) має зберігатися баланс. Це гарантуватиме їм повноцінне фізичне та психічне здоров'я, запобігатиме перевантаженню та перевтомі дітей при переході до шкільного навчання. Основними напрямками роботи все ж таки мають бути зміцнення і збереження здоров'я дитини, її соціалізація, розумовий, мовний і руховий розвиток. Основна форма навчання для п'ятирічок – це гра. Якщо ми сповідуємо особистісно орієнтований підхід до освіти, то маємо опікуватися тим, щоб вона не лише "озброювала" п'ятирічну дитину предметними знаннями, а передусім сприяла її особистісному зростанню, формуванню основ життєвої компетентності, вихованню елементарних реалістичних уявлень про світ та саму себе, оптимістичного світобачення, прищепленню навичок практичного життя. Сьогодні акценти зміщені у бік соціалізації особистості, її життєвої компетентності, бажання і вміння набувати знання та навички й доцільно застосовувати їх. Одне слово, важливо, щоб дитина вміла жити і навчатися в колективі. Дітей слід підготувати до самостійності, навчити поводитися у колективі, спілкуватися, дотримуватися певних правил поведінки. П'ятирічну дитину «ламати» не можна, не можна й неможливо зробити з неї дошкільня, яке готується до школи. Якщо замість «шкільних» завдань дітям цього віку пропонувати цікаву мотивовану діяльність, то розвиватися вони будуть набагато успішніше. Вік п'яти років найбільш критичний у дитячому садку. З одного боку, в організмі дитини ще відбуваються процеси фізіологічного й психологічного становлення, а з іншого, дорослі вже ставлять їх перед необхідністю жити за встановленою «нормою». Перші п'ять років життя дітей завершуються тим, що дорослі готові поглянути на них як на тих, хто розуміє життя. Ця оцінка їхніх можливостей називається «старший вік». Як «старші», ці діти повинні стати іншими у суспільстві, набути іншої самосвідомості. У новому просторі життя треба вміти іти на компроміс, слухати і чути інших. «Старші» діти виявляють, що для спільного життя треба узгоджувати свій вибір, змовляючись, умовляти напарника і словами, і справами.

Намагаючись зробити свій вибір, кожна дитина групи вписує свої дії в умови, що склалися, і з'ясовує, що її партнер, незважаючи на подібність правил, стає її опонентом. Адже вона знаходить інші шляхи до успіху! Перш за все педагогу необхідно досягти довіри дитини, тому що вирішальним методом виховання малят є безпосереднє спілкування з ними вихователя. Надзвичайно важливим для формування лексичної та граматичної сторін мовлення є п'ятий рік життя, коли розвиток дитини відбувається особливо інтенсивно. Але, водночас, мовленнєва функціональна система в цей період є досить чутливою до різноманітних патологічних факторів, що негативно впливають на її формування як у кількісному, так і в якісному плані, спричиняючи вторинні вади у пізнавальній, комунікативній і навчальній діяльності дітей. Таким чином, усе вищезазначене свідчить про необхідність проведення комплексного вивчення стану мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ середнього дошкільного віку, виявлення відхилень у формуванні лексико-граматичної сторони мовлення та розробки на цій основі нового змісту корекційного навчання. Нові

методику мають бути побудованими з позицій психо-лінгвістичного аналізу мовленнєвої діяльності, її психологічних механізмів і закономірностей розвитку при нормальному та порушеному онтогенезі. Створення передумов культурної поведінки маленької дитини ведеться по кількох напрямках. Один із них – формування уміння гратись і займатись справами, споживати їжу, спати під час тихої години, одягатись, вмиватись разом з групою однолітків. При цьому в дітей розвивається почуття колективізму. Безумовно, за належної організації педпроцесу триватиме робота з розвитку комунікативної сфери, художньо-естетичних здібностей, творчого мислення дітей шостого року життя. Формуванню важливих якостей особистості сприятиме сам статус п'яти-шестирічних дітей в освітньому закладі. Адже вони тут найстарші, а отже – надійні помічники вихователя. У них мають бути й дещо інші обов'язки в групі – складніші, відповідальніші за ті, які виконують молодші діти. Розподіляючи ці обов'язки, слід враховувати вміння та можливості кожної дитини. Так, старші можуть допомагати педагогові в підготовці матеріалу та атрибутів для занять з молодшими, можуть розповісти і показати їм, що вже знають і вміють самі: як зібратись на прогулянку, зашнурувати черевик, як підтримувати лад у шафці тощо. Отже, у старших дітей розвиватимуться позитивні лідерські риси: активність, самостійність, відповідальність, турботливість. Обов'язково завдяки цьому виникатиме певна лідерська група. Ось тут вихователь має бути дуже уважним, щоб не допустити диктаторства, а формувати розумну співпрацю і взаємодопомогу старших та молодших дітей, організувати їхнє співжиття так, щоб розвивалися морально-етичні взаємини в побуті, праці, в іграх, театралізованій діяльності... Адже старші діти вже набули деякого досвіду. Вони можуть бути організаторами гри, брати на себе складніші ролі. А педагог привчатиме їх стежити за тим, щоб малюки також могли випробувувати свої сили, щоб не пригнічувалися їхня активність і самостійність, задовольнялися потреби щодо всебічного розвитку. Не менш важливо прищеплювати інтерес до трудових дій дорослих, бажання допомогти їм, а пізніше – і самостійно виконувати нескладні трудові дії із самообслуговування. Виховання бережливого ставлення до іграшок і речей, уміння побороти невеликі труднощі і доводити діло до кінця, почуття вдячності за турботу і догляд, почуття симпатії – це основи програмні напрямки педагогічної роботи вихователя дитячого садка.

Важливим завданням у роботі з дітьми п'ятирічного віку є виховання культурно-гігієнічних навичок – охайності в побуті, навичок культури споживання їжі як невід'ємної частини культури поведінки. У старшій групі вихователь повинен приділяти більше уваги удосконаленню навичок особистої охайності, культури використання столових приборів. Показником їхнього засвоєння є постійне скорочення часу, який діти витрачають на виконання гігієнічних процедур, якість їх виконання, самостійність. На закріплення культурно-гігієнічних навичок і звичок спрямовані деякі ігри-заняття, ігри-вправи. В залежності від їх конкретного змісту засвоюються різноманітні правила чи їх поєднання, наприклад: слідкуй за чистотою костюма, взуття, головного убору, мий руки перед їдою і після забруднення, правильно користуйся носовою хустинкою; слідкуй за зачіскою; знай розміщення речей, клади їх завжди на своє місце. Вихователь планує декілька занять на тему —Мій день вдома||, в яких розкривається значення режиму дня для дитини. Вихованець дитячого садка повинен бути завжди охайним, чистим, підтягнутим – це вже він знає, принаймні, з чотирьох років. Тепер він, в недалекому майбутньому – школяр, повинен усвідомити, що це – природна і обов'язкова вимога суспільства до кожної людини. Тепер все це дитина повинна виконувати у швидкому темпі, має знати, як треба одягнутись у відповідності з порою року, погодою. Набуті в дитячому садку такі навички – одна із основ самостійності під час навчання в школі. Щоб полегшити дитині засвоєння нових навичок, необхідно зробити цей процес доступним, цікавим і захоплюючим. Це треба зробити тонко, ненав'язливо, враховуючи вікові особливості дітей, багаторазово повторюючись у різних режимних процесах. Такі дії, як самостійне одягання, причісування, умивання і таке інше, від яких дитина отримує радість. Вони засвоюють, що і в якій послідовності треба робити. Образ тих чи інших дій повинен скластися у свідомості дитини до того, як вона приступить до їх практичного здійснення. Тому спочатку слід показати необхідну дію, а потім вправляти у них дітей. Діти п'ятого року життя спостережливі, активні. Їхні інтереси стають різнобічними. Збільшується обсяг знань, розширюється можливість знайомства дітей з явищами суспільного життя. У дітей старшої групи необхідно активно і послідовно формувати дружні взаємовідносини, звичку гратись і спільно працювати, уміння слухати і чути вимоги дорослих і діяти за встановленими нормами поведінки. Головним в ціленаправленій виховній діяльності педагога на шаблі старшого дошкільного віку продовжує залишатись організація співбуття та спільної діяльності дитини. Разом з тим виникає необхідність систематизації тих уявлень про норми поведінки, які вона набула протягом всього попереднього періоду. Ефективним методом уточнення і систематизації моральних уявлень старших дошкільників є етична бесіда. Головна мета етичної бесіди полягає в тому, щоб сформувані у дитини моральні мотиви поведінки, якими б вона могла користуватись у своїх діях.

Поведінка вихованців старших груп переконливо свідчить про те, що у цьому віці поступово проходить перехід від сприймання змісту окремих вчинків (добре – погано) до узагальнених понять про хорошу поведінку. Це зазначено в Базовій програмі й виокремлено як базові якості особистості. В цьому віці дитина уже в змозі оцінювати свою поведінку і оточуючих. Включаючи в життя дітей нові правила, вихователю необхідно постійно слідкувати за обов'язковим їх виконанням. Для розв'язання програмових

задач виховання соціалізації дошкільника, культури поведінки можуть бути використані ігри-вправи — Ми їдемо в транспорті||, «Приймаємо гостей», «Ми їдем у театр» і т.д. Треба своєчасно потурбуватись про правильну орієнтацію дітей в найближчому оточенні. Дитина повинна знати свою домашню адресу, бути знайомою з основними правилами дорожнього руху, безпекою життєдіяльності. У моральному вихованні необхідно зробити суттєвий акцент на прищеплення більш глибокого інтересу дітей до своїх товаришів, їх людських якостей, їхніх захоплень. Це важливо і для розширення кругозору дітей, і у виховному процесі. Основним завданням морального виховання дошкільника є перш за все закріплення, поглиблення і розширення всього того, що вони засвоїли за весь час перебування в дитячому садку. Особлива увага вихователя повинна бути спрямована на виховання потреб у виконанні правил особистої гігієни і в природній взаємодопомозі дітей в різних режимних процесах, у формуванні вольових якостей і культури поведінки. Завдання виховання культури поведінки вирішуються на основі цілеспрямованого відбору методів і прийомів, найбільш вдалого їх поєднання, які забезпечують взаємозв'язок навчально-пізнавальної і самостійної діяльності дошкільників. Необхідно враховувати, як на поведінці дітей відображаються їхні враження, які отримують в результаті спостережень різних життєвих ситуацій. Тому особливе значення набувають індивідуальні й групові етичні бесіди, а також ігри-інсценізації, ігри-вправи. Доповнюючи один одного, вони дозволяють формувати моральний світ старшого дошкільника, соціальне спрямування його поведінки. Використовуючи морально спрямовані методи виховання, педагог формує етичні поняття, культуру поведінки у громадських місцях, культуру взаємовідносин. Не втрачають своєї значимості ігрові прийоми, включені в виховний процес, в поєднанні з етичними бесідами. Педагог ненав'язливо розкриває перед дітьми наочні зразки щоденного спілкування. Важливо також, щоб морально спрямовані заняття, бесіди складались не тільки з правил етикету, але й з цікавих практичних вправ з культури спілкування. Тоді можна ефективно впливати на внутрішній світ дитини. Базова програма на це орієнтує педагогів та дітей у сферах «Культура», «Люди», а вміння співпереживати, розуміти душу дитини у сфері «Я Сам». Ефективність формування доброзичливих суспільних мотивів поведінки підвищується, якщо педагог встановлює органічні зв'язки між різноманітними видами дитячої діяльності. Зв'язок між різними напрямками виховного процесу треба намітити і прослідкувати в різноманітних варіантах з використанням всього комплексу методів, засобів, прийомів. Продумане використання багатоваріантних зв'язків дозволяє —червоною ниткою|| провести виховання культури поведінки через всі процеси навчання на заняттях, ознайомлення з навколишньою дійсністю, ігри, конструкторський, образотворчий, музичний та інші види діяльності дітей. Перевірити, як засвоєні дітьми правила, можна під час вечора розваг.

Не слід забувати про такий аспект діяльності дошкільного навчального закладу, як координація зусиль педагогів і батьків. З цією метою необхідно використовувати загальні й групові батьківські збори, консультації, відвідування педагогом сімей своїх вихованців. Процес морального виховання батьки можуть побачити і безпосередньо в дитячому садку — для цього організуються — Дні відкритих дверей||. Але в той же час треба знати, що батьки не повинні переносити методи виховання з дитячого садка в сім'ю. Специфіка сімейного виховання зберігається. Вихователю слід планувати відвідати більшість сімей до початку навчального року або протягом першого місяця перебування дитини в дошкільному закладі. Це дає можливість вивчити умови життя дітей дома, виявити особливості виховання і поведінку дітей в кожній сім'ї, рівень вихованості; виявити рівень педагогічної культури батьків; враховуючи особливості кожної сім'ї, спланувати конкретний зміст роботи з нею. Отже, вихователю слід вести роботу з батьками у трьох напрямках. По-перше, вивчати досвід сімейного виховання і враховувати всі його досягнення і недоліки у своїй педагогічній діяльності. По-друге, здійснювати дійову допомогу батькам у вихованні дітей. І, по-третє, координувати роботу з дітьми дитячого садка і батьків. Органічна злагодженість у роботі дитячого садка і сім'ї — один із найважливіших принципів повноцінного виховання дітей. Соціально-педагогічний патронат — дуже важливий аспект діяльності дошкільного закладу. Йдеться про активну психолого-педагогічну допомогу батькам, співпрацю з родинами, які мешкають у межах патронату конкретного закладу, незалежно від того, чи відвідують його їхні діти. Це питання завжди було актуальним. Традиційно здебільшого проводиться робота з батьками вихованців. Це — залучення до педпроцесу дошкільнят, які мешкають поблизу, та їхніх рідних. Діти, які не відвідують дошкільний заклад, багато втрачають і самі тягнуться до території дитсадка, до гурту малят, зазирають через паркан, спостерігаючи ігри, розваги, фізкультурні заняття однолітків. Слід надати можливість цим малюкам за бажанням долучатися до гурту, а їхнім батькам — брати участь у педпроцесі в різних формах. Особливу увагу бажано приділити роботі з батьками дітей, що не відвідували ДНЗ — розробити й запропонувати варіативні форми роботи з ними (відвідування занять разом зі своїми дітьми, консультпункти, «Ліцеї для батьків», студії, листи-звернення до батьків тощо), а також загальноміського (районного) рівня: семінари, конференції за участю не лише провідних спеціалістів в галузі дошкільної педагогіки та психології, а і науковців, педіатрів, дефектологів, працівників соціальних служб, правознавців та інших. Також важливо організувати пропаганду, рекламу означених змін у роботі дошкільних закладів у міських (районних) засобах масової інформації: на радіо, в газетах, на телебаченні. На Інтернет-сайтах відділів дошкільної освіти міст (районів) можна створити відповідну сторінку, через яку надавати консультаційну допомогу

означеній категорії сімей, відкрити «Інтернет-школу для майбутніх першокласників» або дистанційне навчання молодих батьків чи батьків дітей п'ятирічного віку та налагодити зворотній зв'язок з користувачами.

Дошкільний заклад лише тоді діятиме як відкрита система, коли надаватиме населенню психолого-педагогічні консультації, знатиме родини дошкільнят мікрорайону, користуватиметься в них авторитетом, запрошуватиме їх на свята, розваги, театралізовані вистави тощо. В такому закладі працюватимуть групи короткочасного перебування дітей, вечірні, прогулянкові й інші.

За сучасного стану науки та техніки розвиток дошкільного виховання та перспективи його удосконалення є науково-педагогічною проблемою. Особливе значення має виховання нової людини - міцної і здорової, високоосвіченої. Вирішальне значення в тому, які здібності розвинуться у дитини, які моральні якості у неї сформуються, мають умови життя та виховання. Важливо розвинути у дитини загальні способи пізнавальної діяльності, уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, а також піклуватися про те, щоб у неї склалася потреба отримувати нові знання, оволодівати способами мислення. Забезпечити оволодіння дітьми сенсорними еталонами - це означає сформувати у них уявлення про основні різновиди окремої якості предмета. Проте, самі по собі такі уявлення не можуть керувати сприйняттям, якщо у дитини немає способів, за допомогою яких можна було б з'ясувати, якому із зразків (або якому їх стану) відповідає якість того предмета, що сприймається в даний момент. Спосіб порівняння якості предмета, що досліджується із зразком, - це і є спосіб обстеження предмета, якому дітей необхідно навчити. Сенсорні процеси (сприйняття, уявлення) і здібності (спостережливість) також є основою цілеспрямованої роботи, що проводиться з дітьми для формування елементарних математичних уявлень. При формуванні математичних знань в дошкільних закладах потрібно спиратися на психолого-педагогічні дослідження сприйняття, наочно-образного мислення, пам'яті та ін. Вихователь має враховувати тип вищої нервової діяльності дітей. Дуже важливо дослідити процес формування елементарних математичних знань та умінь у дітей п'ятого-шостого року життя, а ще важливіше установити залежність формування елементарних математичних знань від типу вищої нервової діяльності дитини, а також від статі дитини. Рекомендуємо внести деякі зміни в освітні плани ДНЗ. При роботі над аналізом та розв'язуванням задач доцільно використовувати більше логічних задач, які передбачають навчання дитини прийомам міркування. Але з метою підготовки дітей до розв'язування арифметичної задачі рекомендуємо працювати над встановленням взаємозв'язків між окремими кількостями предметів, виконанням обернених дій (додавання та віднімання) усно через дії з предметами. Пріоритетним для дошкільної освіти є збагачення та активізація словникового запасу дитини, граматична правильність мовлення, знання імен та по батькові членів родини, формування навичок діалогічного та монологічного мовлення за малюнком та створеною ситуацією, стимулювання міркування (Чому...?), спрямування думки (Я так вважаю...). Формування читацьких вмінь дітей 6-го року життя не є пріоритетним. У дошкільному віці доцільно навчати дитину зливати звуки, утворювати відкриті та закриті склади, позначати звуки буквами, утворювати склади із букв, слова із складів та читати їх. Формування й розвиток вміння бігло читати здійснюється індивідуально, для тих дітей, які мають у цьому потребу. Особливу увагу слід приділити підготовці руки дитини до письма. З цією метою необхідно створити продуману систему спеціальних вправ, ігор, масажів, дій з предметами, продуктивних видів діяльності, спрямованих на розвиток дрібних м'язів руки, бо саме зрілість м'язового контролю забезпечує точність графічних дій. Не варто навчати дітей написання літер і використовувати шкільні прописи. Зазначені методичні матеріали можуть бути використані вихователями та батьками у роботі з дітьми.

ЛІТЕРАТУРА 1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України / Наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430с. 2. Гавриш Н. Заняття в педпроцесі: сучасний погляд // Дошкільне виховання. – 2010. – №2. – С.8-11. 3. Долинна О., Низковська О. Особливості роботи з дітьми, охопленими різними формами здобуття дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – №3. – С.31-38. 4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. – Наук.-метод. посіб./Наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243с. 5. Лист Міністерства освіти і науки України від 17.12.2008р. № 1/9-811 "Про здійснення соціально-педагогічного патронату" // Дошкільне виховання. – 2009. - №2. – С.3. 6. Лист Міністерства освіти і науки України від 27.05.2010р. №1/9-369 «Щодо порядку розроблення програм для дошкільних навчальних закладів» // Дошкільне виховання. – 2010. - №6. – С.2-3. 7. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / О.Л.Кононко, З.П.Плохій, А.М.Гончаренко та ін. – К.: Світич, 2009. – 208с. 8. Нові форми здобуття дошкільної освіти / Авт.-упор.: Л.А.Грицюк, М.І.Каратаєва. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 256с. 9. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / Авт.-упор. А.П.Бурова. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 256с. 10. Погорелова Л. Роль методичної та психологічної служби в удосконаленні взаємодії ДНЗ з родиною // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – №11. – С.53-57. 11. Шинкаренко В. Скоро до школи! // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – №6. – С.4-6. 12. Чуб Н.В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я. – Х.: Веста, 2007. – 160с.